

մէջ, որ ինչուան նաև անտեղի սովորու-
թիւն մը, յիմարական նորութիւն մը
երբ կը տեսնուի օտար եւրոպացւոյ մը
վրայ, շատերը կը ջանան իրենց վրայ
երեւցընել զայն՝ չխնայելով ոչ ծախքի
և ոչ աշխատանքի, և անոնցմով կը պար-
ծին :

Իսկ աւելի ողբալի փնասը այս ծուռ
գաղափարէն առաջ եկած բարոյականն
է, որ օտարին գործոց վրայ մեծ հա-
մարմունք ունենալու գաղափարով լը-
ցուած, օտար ազգաց միջի անկարգ
մարդիկներէն տեսածնին և լսածնին,
և անոնց գրքերուն մէջէն կարդացած-
նին՝ իբրև նորելուկ իմաստութե գործ-
քեր և խօսքեր՝ կը գովեն, և կը ջանան
հետեւելու անոնց՝ արհամարհելով զազ-
գը՝ իբրև թէ տգէտ ըլլալով՝ կապուած
են մտքով, աշխարհիս վայելելութիւնը
չեն ճանչնար, և ինչպէս որ պէտք է
վայելել զանոնք չեն գիտեր : Եւ այս-
պիսիներէն ոմանք այնպէս կը յարուին
օտար ազգաց մէջ գտնուած անկարգու-
թիւններուն, որ մեր ազգէն ըլլալն իսկ
իրենց ամօթ սեպելով՝ բոլորովին իբրև
օտար կը սկսին վարուիլ : Բայց ասոնք
չէ թէ միայն ազգի մը ինչ ըլլալը չեն
գիտեր, այլ և ոչ մարդկութեան օրի-
նաց վրայ տեղեկութիւն ունին : Երոնց
մտածութիւնը շտկելու համար պէտք
է որ, ինչպէս որ ըսինք ուրիշ անգամ,
ամէն բանէն առաջ գիտնան ազգայինք
մարդկութեան բնութեան օրէնքն ու
կարգը, և ազգին իւրաքանչիւր անդամ-
ները գործածեն իրենց յարմար սահ-
մանեալ գործքերուն : Եւ միայն այս
երկու կարևոր մասունքը զարգացման՝
'ի գործ դնելով կրնայ ունենալ ազգեր-
նիս զայն ցանկալի բարօրութիւնը, առ
որ կարգեալ է յԱստուծոյ մարդը, և
մարդկանց ընկերութենէն կազմուած
բարոյական մարդն Վզգը :

Հ. Պ. Մ

ԲԱՐՈՅԱՎԷՊ

Անհատատարմոքեան և ապերախտոքեան
գեշ հետեանքները :

Բնառուան գեղեցիկ գիշեր մը լու-
սրնկան երկնքին երեսը ծագած իւր ար-
ծրթի ճառագայթները երբեմն կը ծա-
ւալէր Բրիտանիոյ ահագնատեսիլ լեռ-
ներուն ու անոնց յաւիտենական սառ-
նամանեօք ծածկուած գազաթներուն
վրայ, և երբեմն ամսէ վարագուրով
մը կը գոցէր ինքզինքը, թողլով ահաւոր
մթութեան մէջ այն սեպացեալ ու խը-
րոխտ ապառաժները : Շրջակայ կա-
նաչ ու ծաղկաւետ հովիտներն ու բըլ-
րակները բիւրաւոր առուակներուն ձայ-
նէն կը հնչէին, որոնք այլ և այլ ճամ-
բաներով կ'իջնային սիրուն մարգագե-
տիններուն վրայ, ուր հազարաւոր մանր
ճճիներ կը բզզային կանաչեղինաց տա-
կէն : Բաղդրաշունչ զեփուռները կը
փչէին, ու այն գիշերային խորին լուռ-
թեան ատեն ուրիշ ձայն չէր լսուեր, բայց
միայն քանի մը բարձր կաղնիներուն
տերեւներուն խշրտոցը ու համատա-
րած Սկիանու ալիքներուն գոռալը, ո-
րոնք ծածանելով լուսնին ճառագայթ-
ներէն կուգային աւազուտ ափունքնե-
րուն քով փշրելու : Երձակայ անտա-
ռը տխուր միայնութեան մէջ ընկղմած
ստէպ ստէպ մեղմարձագանգօք կը կրրկ-
նէր ողորմելի պանդխտի մը սրնգին ցա-
ւալի երգերը : Եր ծովեզերքին աւազ-
ներուն վրայ նստած՝ աչուրները գէպ 'ի
երկինք դարձուցած, կը նուագէր ան-
շուշտ իւր սիրելի հայրենեաց տխուր
եղանակները, որոնք խաղաղ ափունք-
ներուն քով կ'արթնցընեն ողորմելի տա-
ռապելոյ մը իր հայրենի տնակին քաղցր
յիշատակները :

Բնտարակոյս ծովեզերքը այս աղուոր
տեսարանաց մէջ ընկղմած տեսնալով
անցաւորը՝ չի կրնար զմայլմամբ իւր ա-
չուրները չափաւորել : Եւ ընդարձակ
հորիզոնին վրայ տարբեր սքանչելիք մը
դիտելու : Բնշուշտ իր կեցած լեռան

ստորոտը կը դարձնէ իւր հայեցուածը, այն սիրուն հովիտներուն, ուր քանի մը աղքատիկ խրճիթներ կանգնուած են, և ուր որ աշխարհքիս պերճութիւններէ փախած քանի մը առաքինասէր անձանց բնակարաններն հաստատուած են, որոնց մէջ հազիւ կանթեղի մը աղօտ նշոյլները համեստ ու բարեկիրթ ընտանեաց ցաւերուն փոքրիկ մխիթարութիւն կ'ըլլան: Բայց այն խոնարհ յարկերը, ուր անմեղութիւն, ուր սէր և խաղաղութիւն կը թագաւորեն, փառասէր իշխանաց ոսկեձեղուն ապարաններէն աւելի գերազանց ու ընտրելի են: Երբ շատ անգամ այս դրախտահաման տեղուանքը կը պտըտէի միայնիկ, աչուրներս երբեմն երբեմն այն աղքատիկ խրճիթներուն վրայ դարձնելով. ուր աշխատասէր հովիւը իւր սիրական զաւակայր ու առաքինի ամուսնոյն հետ կը վայելէր երեկոյեան խաղաղ ու լռիկ ժամերուն իր օրական աշխատանքը քաղցր պտուղները՝ ժողովելով այն հրեշտականման անմեղները իր բոլորտիքը, որոնց համար ո՞ր գիտէ օրուան մէջ քանի անգամ իւր ճակտին քրտինքը սրբեր էր: Այն գեղեցիկ գիշերն ալ խել մը բազմութիւն խեղճ գեղացիներու իրենց տնակին առջևը նստած ուրախ զուարթ կ'անցընէին, երջանիկ իրիկունին ու բնութեան հիանալի տեսարանները վայելելով՝ անոր ամենակարող ստեղծողին փառքը կ'աւելցընէին իրենց անկեղծ գովաբանութեամբը: Արանի կարգալով այն երջանիկ գերդաստաններուն՝ հեռացայ անկէց ու դէպ'ի հովտին միւս կողմը եղած բլրակին վրայ ելլայ, ուր կարծես թէ գիշերուան ըստուերները կը մրցէին լուսնկայի դողդոջուն ճառագայթներուն հետ, որոնք բարձր ծառերուն մէջէն շնորհալի մանկան մը տրտում կերպարանքին վրայ կը զարնէին: Այս անմեղ տղան մարգագետնին վրայ նստած տրտում տխուր կը մտածէր. մէկ ձեռքը իւր ծնօտին կռնցուցած ու միւսովն ալ ճերմակ թաշկինակ մը բռնած էր, որով անգաղար իր աչուրներուն դառն արցունքնէ-

րը կը սրբէր: Խեղճ տղան անշուշտ մեծ թշուառութեան մէջ էր, չունէր մէկ մխիթարութիւն մը, չունէր մէկ ընկեր մը, որ գոնէ քանի մը մխիթարական խօսքերով անոր սրտին տրտմութիւն փարատէր: «Մեծ առարած, ըսի, դու որ այսպէս լեռներու ու դաշտերու երեսը ձգուած ես՝ միթէ ազնիւ գոհարէ մը աւելի յարգի չե՞ս. բայց աւանդ, անոնց համար թագաւորական ապարանները բաց են, ու քեզի համար գոց. այո, քեզի համար շատ անգամ և ոչ աղքատին բնակարանի մը դռները կը բացուին. դարձուր ուրեմն քու արտասուալից աչուրներդ. հեռացուր ուրեմն մխիթարութեան հովիտներուն վրայէն,»: Այսպէս ըսելով. մօտեցայ այն անմեղ տղուն՝ որ նման էր այն գեղեցիկ շուշանին՝ որ դարնան առաւօտները դաշտերուն կանաչութեան մէջէն կ'երկընցընէ իր սպիտակափայլ գլուխը, և ամէն աչք իրեն կը դարձնէ ու ամէն սիրտ իրեն կը քաշէ: Այս տղուն կայտառ դէմքին վրայ ամօթխածութեան ու ազնուականութեան շնորհքը կը փայլէր. զիս տեսնելուն պէս ուշադրութեամբ մը երեսս նայեցաւ, ու սկսաւ իր նստած տեղէն հեռանալ դէպ'ի մօտակայ խրճիթը: Բանի մը վայրկեան հազիւ թէ անցեր էր, մէյմըն ալ նոյն տնակէն պատկառելի ծերունի մը ելաւ ողորմելի հագուստով, գլուխն հին ու կարճ գլխարկ մը դրած. խեղճին քալուածքէն կ'իմացուէր՝ որ տառապանաց և ցաւերու մէջ կը հեծէր, որոնք իր կնճառած ճակտին թուամած երեսին վրայ ալ նկարուած էին: Ա երջապէս ողորմելի ծերուկը գաւազանի մը կռնած հասաւ այն մեծ ծառերուն քովը, ու հոն գետնի վրայ նստելով՝ զիս ալ ստիպեց որ իր քովը նստիմ. նոյն միջոցին պզտի տղան հեւալով վազեց գնաց՝ ու քիչ մը վերջը երկու այլ իրեն պէս շնորհալի տղաքներ առած եկաւ. որոնք ծերուն բոլորտիքը լուծեամբ և հանդարտութեամբ նստան, նման այն սիրուն աղաւնիներուն՝ որոնք իրենց մօրը թւերուն տակը կ'ծկըտած կը հանգչին:

Լսյն ատեն այս պատկառելի ծերունին ինձի դառնալով զուարթութեամբ մը ըսաւ . « Լստարակոյս կը զարմանաս այս կարգէ դուրս հիւրընկալութեանս վրայ , ու մտքիդ մէջ այլ և այլ խորհրդաժողովիւններ կը զարթնուն իմ այս դառն վիճակիս վրայ . կը մակաբերես անշուշտ որ աչքս ողորմելութեան մէջ բացեր եմ , ու դարձեալ այս թշուառ տառապանքներու մէջ գերեզման պիտի իջնամ . չէ՛ բարեկամ չէ՛ . մի կարծեր որ խոնարհ ու անշէն խրճիթներու մէջ ապրեցայ . մի կարծեր որ այս տխուր արտասուօք լցեալ աչուրներս ուրախալի ժամեր ու ցանկալի օրեր չտեսան , մի կարծեր որ այս բազմաժամանակեայ ծերութիւնս լեռներու ահաւոր գագաթներուն վրայ անցան . ո՛հ մենք ալ տեսանք , մենք ալ վայելեցինք աշխարհային փառքն ու հարստութիւնը , սակայն ամէն բան ժամանակին հետ աներևութացաւ գնաց . ո՛վ Լստուած իմ , դեռ երեկուան պէս միտքս են հայրենեացս գեղեցիկ ափունքները , ուր որ շատ անգամ հանգչած եմ երիտասարդութեանս ուրախալի վայրկեանները անցնելու համար , բայց հիմա ալ զրկուած եմ անոնցմէ . դատապարտուած եմալ յաւիտեան զանոնք չվայելելու , աքսորուած եմ մշտնջենաւորապէս այն աղուոր բուրաստաններէն . և այս սարսափելի աքսորանացս սահմանը՝ անհուն Ալկիանոսն է : Լստոր ահա իմ այս ցաւալի կենացս արկածները պիտի պատմեմ քեզի , որ հաճեցար իմ փոքրիկ բնակարանս մօտենալու , և քու այցելութեամբդ միտքարելու զիս որ ալ կենաց վերջի կետիս հասած կը նմանիմ այն լսպտերին որ ժամէ 'ի ժամ կը նուաղի , և վերջապէս յետին կայծ մը արձրկելով կը մարի : Եւ թշուառ պատմութեանս նիւթը գլխաւորապէս մէկ ահաւոր դիպուած մըն է՝ զորն որ կ'ուզեմ պատմել քեզի՝ որպէս զի ցուցնեմ թէ Լստուծոյ և թէ մեր ընկերօջը ունեցած պարտքերնիս հարստութեան ու փառաց մէջ պէտք չէ որ բռնաւ մոռնանք :

« Եթէ կենացս մէջ երանելի օր կըրնամ յիշել նէ՝ մանկութեւս անմեղ տարիներն են , որոնց քաղցր յիշատակը քանի որ արթննան մտքիս մէջ ուրախութեան արցունքներով կը լեցուին աչուրներս : Լսմեղութեան քօղով ծածկուած էի , ու ամենեւին դեռ աշխարհքիս փշալից ճամբան չճանչնալով՝ ինքզինքս երջանիկ դրախտի մը մէջ կը կարծէի . բայց ափսոս որ այս երջանիկ մանկութեան տարիները անցան գնացին այն սրնթաց գետակներուն պէս՝ որոնք ձորերու ու մարգագետիններուն մէջէն սահելով կ'երթան կը կորսուին :

« Բանի որ տարիքս կ'առնէի՝ կարծէի թէ աշխարհքիս ամէն առարկաներն ինձի հետ կը փոխուին , և այն դրախտ անուանած երկրիս ալ զարդերը կը կորսուին , չմտածելով ամենեւին որ չէ թէ ինքը , հապա իմ հոգիս ու իմ սիրտս կը դատարկանայ այն ամենայն բարոյական զարդարանքներէն որոնք աշխարհքս ինձի դրախտի մը պէս կը ցուցնէին : Տասնըհինգ տարեկան հազիւ կայի երբ ծանր հիւանդութեամբ մը սիրական ծնողքս գերեզման իջան . իսկ ես մնացի որք և անտէրունչ այս ցաւալից աշխարհքիս երեսը , նման այն ճանապարհորդին որ առանց առաջնորդի անծանօթ երկիրներ կը թափառի , հեռու իւր մոտերիմ բարեկամներէն , զրկուած իր սիրական ազգականներէն , ստէպ ստէպ կը դարձնէ իւր մտաց աչուրները այն հարիւրաւոր մղոններով հեռու եղած իր հայրենեացը քաղցր ափունքները , այն ցանկալի բլրակները որոնք իր ծննդեան ու մանկական հասակին գեղեցիկ դարունները տեսած էին . ես ալ ահա այսպէս աշխարհքիս վտանգաւոր ճամբաներուն մէջէն կ'անցնէի կ'երթայի՝ առանց ամենեւին տեղ մը կանկ առնելու , առանց չորս կողմն եղած ահաւոր վիհերուն խորութիւնը դիտելու . բայց բարեբաղդաբար այս կեանքը երկայն չքշեց : Լսյն միջոցին քաղքին մէջ աղնուական ու հարուստ վաճառական մը կը բնակէր , որ քրիստոնէական առաքինութեամբ զարդարուած՝ հայրենեաց

օգուտը ամէն պատիւներէ վեր կը սե-
պեր, աղքատներու խնամակալ էր, որ-
բերու հայր ու ճշմարիտ հայրենասէր :
Այս ազնուաբարոյ անձը ծնողացս մա-
հուրնէն ետեւ վրաս գլխով՝ զիս իր որ-
դւոյն պէս կը խնամէր, և ամենայն հոգ
կը տանէր իմ ապագայ երջանկութեան
համար . քիչ ատենուան մէջ պալատնե-
րու ու հարստութեանց տէր ըրաւ զիս .
բացաւ իմ դիմացս այն լայն ասպարէզը՝
որուն մէջ որչափ ալ մարդ վազելու ըլ-
լայ, չուզէր տեղ մը կենալ ու միշտ այն
դժուարին ճամբուն ծայրը հասնելու
կը փափաքի : Ան օրէն սկսաւ հարս-
տութեան ու փառաց փափաքը իմ սրբ-
տիս մէջ արմատանալ, դժբաղդաբար
խլելով առաքինութեանց ցանկալի բող-
բոջները : Վառասուն տարի այսպէս
աշխարհքիս ճոխութիւնը վայելէն ե-
տեւ, մոռցայ բոլորովին իմ Վստուծոյ ու
ընկերոջս ունեցած պարտքերս . չյիշեցի
բնաւ եթէ յանկարծ աչքս դոյելու որ
ըլլամ, ուր պիտի դանամ ինքզինքս,
ինչ պատասխան պիտի տամ այն ամե-
նայն ըրած անիրաւ զրկանքներուս հա-
մար . մէյմը ինձի դառնալով չըսի — Ս՛հ
պիտի անիծեն զիս այն հոգիները զո-
րոնք իմ ուրիշներուն լարած որոգայթ-
ներուս գործակից առի . մոռնան պիտի
զիս այն զաւկընէրս՝ որոնց համար աշ-
խարհքիս մեծութիւնն ու փառաց տե-
սարանին վարագոյրը ես իմ ձեռքս բա-
ցի . պիտի ջնջեն իմ յիշատակս աշ-
խարհքէս և իմ անկենդան դիակս գե-
րեզմաններու մէջ պիտի ոչնչանայ՝ իր
անցելոյն փառաւոր յիշատակներէն և ոչ
հետք մը ունենալով — : Այս խօսքերս
լեւներուն վրայ զրուցելը շատ դիւրին
է մեծութենէ ինկած մարդու մը հա-
մար . ո՛հ ինձի համար, որոնց ճշմար-
տութիւնը ափսոս որ շատ ուշ իմացայ :

« Աստի երբոր այս բարեսիրտ վա-
ճառականին ձեռքը աղքատ խրճիթիս
դուռը գոցելով կալուածներու տէր ե-
ղայ, մոռցայ ամենեւին ինչ երախտագի-
տութեան պարտք պէտք էի ունենալ
այն անձին, վերուցի բոլորովին Վստու-
ծոյ երկիւղը ու մարդկային նկատմուն-

քը, և միտքս դրի որ ելլամ երթամ օ-
տար երկիր մը, հետս տանելով բոլոր
այն հարստութիւնները՝ որոնց դեռ բա-
ցարձակ տէրը չէի սեպուէր : Խեղճ
մարդը երբոր այս դառն լուրը առաւ,
տրամութենէն ինչ ընելիքը չէր գիտեր .
յայտնի կը տեսնար որ իմ երթալովս
ամէն բան տակնուվրայ պիտի ըլլայ՝ ու
ինքն ալ իր ստակէն մէկ մեծ մաս մը
պիտի կորսնցնէ . ուստի կ'աղաչէր, կը
պաղատէր, զաւակացդ սիրուն համար
ըլլայ կ'ըսէր, մ'ըներ այդ զրկանքը . յի-
շէ մէյմը այն օրը, այն ժամը որ զքեզ
խեղճութեւ բնակարանէն հեռացուցի,
զքեզ՝ որ անօգնական ու անպաշտպան
թողած էին . չէ սիրելի, բարեբարու-
թեան մը յիշատակը մի մոռնար : Վայց
որով կ'ըսէր այս խօսքը . քարասիրտ գա-
զանի մը, շահասիրի մը, որ իւր օգտին
համար չէ թէ ծնողք, հապա մինչև
մարդու արեանը մէջ թաւալելու պատ-
րաստ էր : Սակայն ուր տեսնուած է որ
անիրաւութիւնը յաղթանակէ, ուր լը-
սուած է որ ապերախտի մը վերջը եր-
ջանիկ ըլլայ :

« Ճանապարհորդութեւ որոշմունքն
ընելէս ետեւ քանի մը օրուան մէջ հար-
կաւոր պատրաստութիւններն 'ի գործ
դրինք, ու մայիսի 16^{ին} առաւօտանց
կանուխ նաւ մտանք Վերիկայի նոր
()ուէան նաւահանգիստն երթալու .
խեղճ վաճառականը իւր բարեսրտու-
թեան վերջի նշանն ալ տալու համար՝
մեզի հետ մէկտեղ մինչև նաւահան-
գիստն եկաւ, անդադար աչքէն աղբիւրի
պէս արտասուք ինջեցնելով . կտրտե-
ցաւ իմ սիրտս այս տխուր տեսարանին
վրայ՝ ու ինքզինքս չկարենալով բռնել
արտասուակից աչք զարձայ յետին ան-
գամ մը նայելու այն պատուական ան-
ձին՝ որ հաւաքանօք այս խօսքերն ըսաւ .
« Թշուառ, լաց հիմա այն բարեկամու-
թեան վրայ զորն որ անյագ արծաթա-
սիրութեան զոհեցիր, կտրէ հիմա քու
սրտէդ հաւատարմութեան սրբազան
կապերը, զորոնք ինչուան վերջը չիկըր-
ցար անարատ պահել : Այս խօսքերս
նետի մը պէս վիրաւորեցին իմ սիրտս,

և յիրաւի բարեկամի մը տուած մէկ վերքը՝ թշնամւոյն դժնդակ հարուածներէն շատ աւելի սաստիկ են :

« Ա երջապէս մեր բաժնուէլուն աղետալի ժամը զարկաւ , հասաւ այն վերջի րոպէն որ ալ պիտի թողուի իմ ծնած ու մեծցած քաղաքս , այն ծովեզերքը , ուր իմ ծնողացս օսկերոտիքը կը հանգչէին . այն լեռները , այն դաշտերը որոնք իմ սիրական ընտանեացս հառաչանաց ձայներուն արձագանգ տուած էին , այն

հովիտները , որոնց մէջ շատ անգամ մայրենի սրտի մը բաբախումները լսած էի , այն պայծառ երկինքը , ուր քանի քանի անգամ մանկական հասակիս մէջ իմ աչուներս դարձուցած էի գովաբանելու այն անհուն տարածութեանց տէրն ու ստեղծողը . այլ աւանդ , աներևութացած էին ինձմէ այն ժամերն , թողլով իմ սրտիս մէջ մանկութեան օրերուս քանի մը անուշ յիշատակները :
Կը շարունակուի :

քա ն ա ս ի ր ա կ ա ն

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ա Բ Ի Ս Ո Ղ Ո Մ

Ի քուն կան ջուրք . ուարժաթ չըղարչ գիշերոյն
Շ ուրջ տարածեալ կայ զմրկանամբք Յորդանուն .
Ի իւրդեայ մանեակքն յորձից մէտ մէտ բաբախին
Հանգոյն անդորր ուանդուլ զարկաց նընջողին :
Օ հեղեղատուն հոժեալ շամբից եղեգանց ,
Եւ հեղադէմ ծայրք սաղարթուց ուռնեանց
Ի ծիրս ալեաց՝ յանոյշ հողմոյն կան մոռաց :
Ղ ապաղ ճըղիկք՝ զորոց ծաղկունս՝ ալիքն այն
Պայեկաբար սընուցանեն ի ծոց լայն ,
Հանդարտօրէն տեղի տըւեալ մերթ պարզին ,
Ս երթ վայելուչ ձեւով ծրարեալք եւ հանգչին :
Ո՛հ , քանի ազդողագոյնրս բնութիւն
Ղ առէ՝ պայծառ դիմաւ վըշտանց իսկ մարդոյն
Եթէ հաստեալ է նա առ կեանս լաւագոյն :

Ինձն արքայի Պաւթի ցաւօք հարեալ է .
Եւ խոյս տըւեալ յԱրուսազէմ քաղաքէ՝
Ի զկայ առնու արդ ի յափունս Յորդանին ,
Ս այր մի դուլ տալ պարտասելոյ ամբոխին :
Ի աւաօտուն մեղմ հողմիկ անդ սաւառնի .
Ե՛ր առ շունչըն զով մերկանայ զգէմս հոլանի .
Բանգի սքօղեալ ի սըգակիր վարագոյր
Եւ չիշխէր ցարդ ակն արկանել ի զօրս իւր .
Որոց խըմբեալ զնովաւ ի մարդ դալարին
Կարեկցաբար այր ընդ ընկեր բարբառին .
Եւ մինչ իաղաց արեւ յերկինս ամբարձիկ՝